

Kerk interieurs in Neder land

Kerk interieurs in Neder land

Redactie

Museum Catharijneconvent
Marc de Beyer
Pia Verhoeven

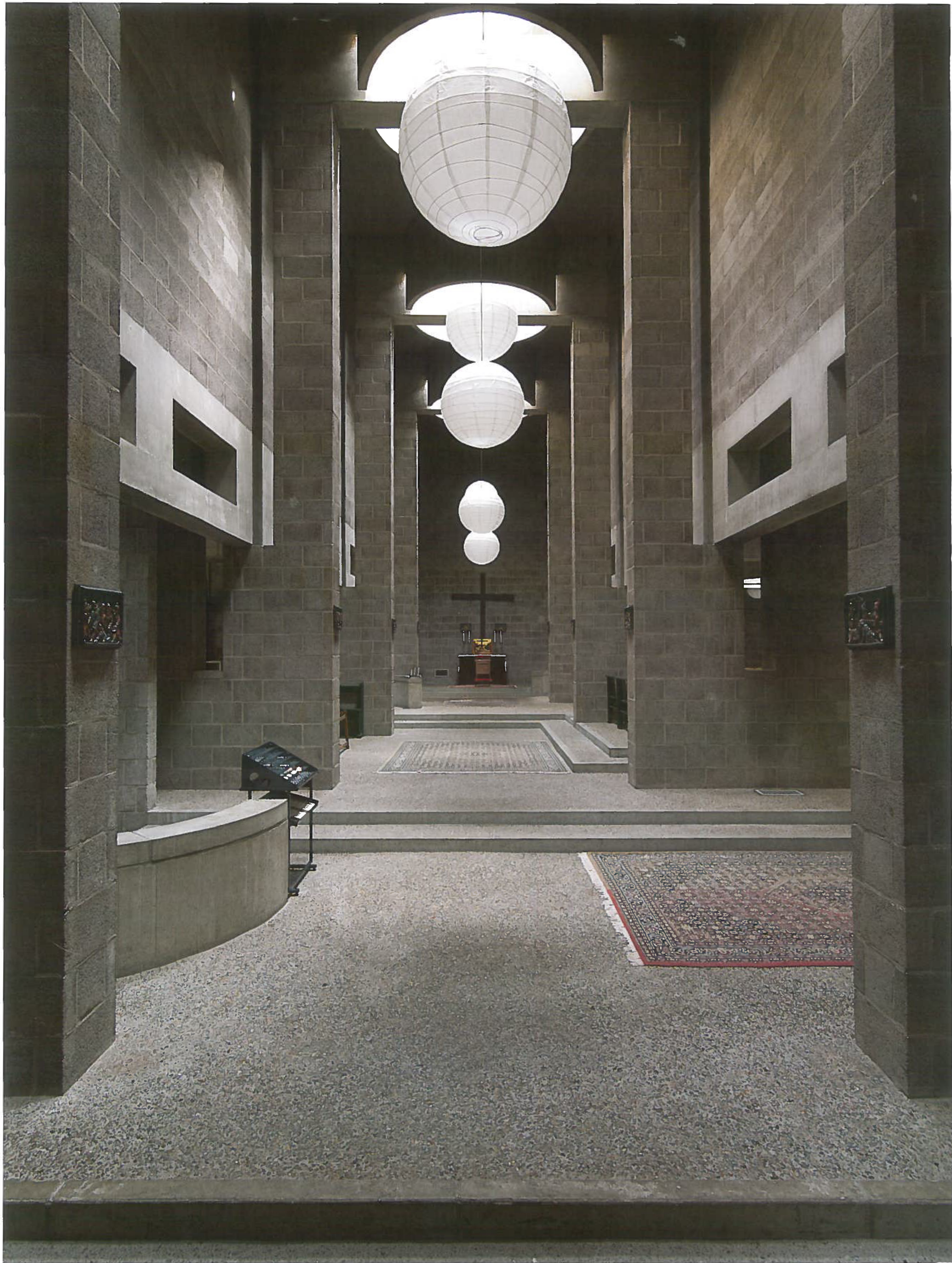
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Albert Reinstra

Fotografie

Arjan Bronkhorst

Uitgever

WBOOKS

99 | Pastoor Van Arskerk Moderne spiritualiteit vormgegeven in beton

Evelyne Verheggen

Met de welvaart en Wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog ontstond een verlangen naar een nieuwe spiritualiteit. Om de kerk meer bij de tijd te brengen organiseerde de Rooms-Katholieke Kerk van 1962 tot 1965 het Tweede Vaticaans Concilie. Deze kerkvergadering had niet alleen ingrijpende gevolgen voor de liturgie; voor velen was het tevens aanleiding om voorgoed af te rekenen met de materiële kant van het rijke roomse leven. Deze periode wordt dan ook wel treffend aangeduid als 'de tweede beeldenstorm'. Veel kerken werden ontdaan van overdadige opsmuk en een nieuwe periode van soberheid trad in.

De nieuwe eenvoud bood ook ruimte voor vernieuwende architectuur. Een hoogtepunt van dit sobere bouwen is de Pastoor Van Arskerk in Den Haag (Kijkduin) uit 1969. Met beton en in een eenvoudige vormtaal creëerde architect Aldo van Eyck (1918-1999) een ruimte voor gemeenschap en reflectie. De kerk is de geschiedenis ingegaan als voorloper van het structuralisme in de bouwkunst en was een logisch vervolg op de architectuur van dom Hans van der Laan, met als sprekend voorbeeld de Abdijkerk Sint-Benedictusberg in Vaals die hij kort daarvoor had voltooid.

Het bouwen van een kerk in beton was niet nieuw. In Frankrijk werd beton vanaf de jaren vijftig gebruikt als 'natuurlijk materiaal', met als hoogtepunt het dominicanerklooster Sainte-Marie de La Tourette in Éveux, bij Lyon. Dit werk van Le Corbusier uit 1960 wordt nu gezien als een hoogtepunt van het minimalisme. Le Corbusier was niet katholiek, maar bleek in staat uitdrukking te geven aan een spirituele behoefte.

In diezelfde tijd plande het bisdom Rotterdam de bouw van een nieuwe kerk in de Haagse stadsuitbreiding bij Kijkduin. Deze kerk verving een noodkerkje uit 1959, op de hoek van de Aaltje Noordewierstraat en de Laan van Meerdervoort. Wim Beeren, toen nog conservator van het Gemeentemuseum Den Haag, en Frits van der Meer, hoogleraar christelijke liturgie, stelden als architect Aldo van Eyck voor, nog vóór Gerrit Rietveld. Het bisdom was daar niet gelukkig mee: Van Eyck was niet katholiek en had nog nooit een kerk gebouwd. Toch viel de keuze, dankzij de voorspraak van Van der Meer, uiteindelijk op Van Eyck. Wel moest hij zich laten bijstaan door een katholieke architect. Op advies van de eerder genoemde dom Hans van der Laan

werd diens broer, architect Nico van der Laan gevraagd om als adviseur op te treden, naast Frits van der Meer. Opdracht was een kerk met pastorie te bouwen voor circa 450 gelovigen en in de zomer nog eens 200 badgasten. De ruimte en de financiële middelen waren beperkt: het bouwterrein mat slechts 40 bij 48 meter. Bij zijn eerste schetsen voor de Pastoor Van Arskerk borduurde van Eyck voort op een ontwerp dat hij in 1964, los van zijn Haagse opdracht, had gemaakt voor een protestantse kapel. Dat deed hij voor een prijsvraag van de Prof.dr. G. van der Leeuw-stichting, die in 1954 was opgericht met als doel moderne kunst en religie te verbinden. Van Eycks inzending, *Wheels of Heaven*, won glansrijk, maar werd nooit uitgevoerd. In zijn ontwerp introduceerde Van Eyck een ruimtelijk spel

van vierkanten en cirkels. Tussen de 'wielen' liep een weg die het gebouw van deur tot deur verbond en die aan beide zijden doorliep in een park.

Ook in zijn eerste ontwerp voor de Pastoor Van Arskerk was Van Eyck uitgegaan van een doorlopende straat, die aan de achterzijde in het bos eindigde. Dit stuitte op weerstand van de plantsoenendienst: het bos moest onaangestast blijven. Bovendien waren de kosten te hoog. Het plan werd dus afgekeurd. Daarop besloot Van Eyck het ontwerp te beperken tot een afgesloten ruimte van 41 bij 27 meter.

Het definitieve ontwerp kwam gereed in 1966. Het trok vanaf het begin de aandacht. De afdeling Kunsten van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) vroeg bijvoor-

beeld het ontwerp ter beschikking te stellen voor de Biennale Christlicher Kunst in Salzburg. Op 20 december 1968 werd de eerste steen gelegd en precies een jaar later wijdde bisschop Jansen de kerk in.

Kern van het interieur is het centraal in het gebouw gelegen, zeer onconventionele 'midden-schip', de 'Via Sacra': een straat van 11 meter hoog en 3 meter breed, met zijdelings ronde, halfopen kapellen met sokkels waarop beelden staan, en ook het tabernakel en de doopvont. De straat is het centrum van de kerk, waar de mensen elkaar ontmoeten. In een aantal treden loopt hij licht omhoog, naar een altaar dat als eindpunt dient. Rechthoekige betonnen architraven zorgen ervoor dat de linker- en rechterzijde een eenheid vormen. De grijze kiezelvloer sluit mooi aan bij de overige

gebruikte materialen. Rechts van de 'straat' is de grote kerkzaal gesitueerd, links een ontmoetingsruimte.

Het licht komt van boven via ronde kokers. Direct daaronder hangen lichtbollen van Chinees rijstpapier, die een egaal en warm licht geven. Hoe eenvoudig ze ook zijn, ze vormen een belangrijk speels element. Vanwege de lichtheid van het papier hangen ze nooit stil, waardoor het gebouw minder statisch oogt.

Van Eycks vormentaal is uiterst elementair: hij heeft zich beperkt tot rond, vierkant en rechthoekig. Ook de ingetogen aankleding is volledig dienstbaar aan het liturgisch handelen, het leven in de kerk. De enige uitzondering zijn de groene banken, die afkomstig zijn uit de tijdelijke noodkerk. Van Eyck was daar dan ook weinig gelukkig mee.

Beton roept hardheid op en grijs is een koude kleur. Toch heeft Van Eyck met dit materiaal het tegenovergestelde bereikt. De intimiteit van het gebouw is treffend. Het zware beton oogt licht door de vele doorkijken en de open rechthoeken. De geborgenheid wordt verstrekt doordat de kerk lager is gebouwd dan het straatniveau, waardoor men als het ware via een 'hol' naar binnen gaat om vervolgens, door het middenschip, over lage treden naar boven te lopen. De oude pastoor heeft in de straat oosterse tapijten neergelegd – waarover de architect later zijn waardering heeft uitgesproken – en er is een kleine, achttiende-eeuwse walnoten kruisweg uit Tirol opgehangen. Het doet geen afbreuk aan de allure van deze 'gang van de spiritualiteit' – van gebouw én mens – die indrukwekkend is vormgegeven.

